

نقاشی های پیش از تاریخ در غارهای لرستان

نویسنده: حمید ازودناه

مجله باستانشناسی و هنر ایران

سایت کافه کتاب | www.ketab.cafe | انتشارات وزارت فرهنگ و هنر

اداره گل باستان شناسی و فرهنگ عامه

شماره سوم - تابستان ۱۳۴۸

گردآوری نسخه (pdf): حمیدرضا میرزاخانی

۱ - الف : میرملاس جنوبی - محل نقاشیهای شار جنوبی دره میرملاس

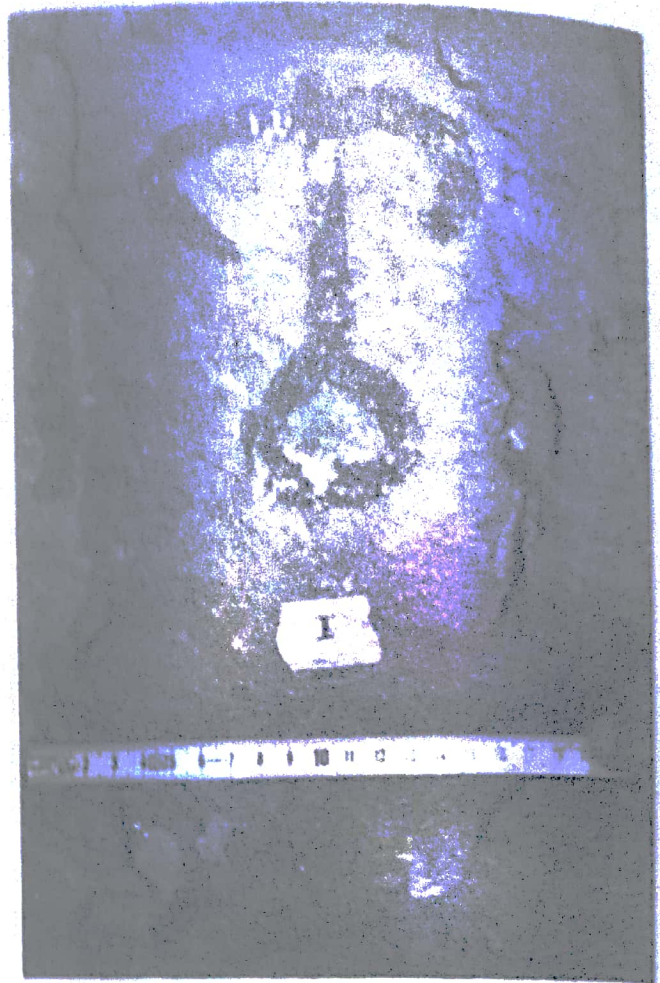
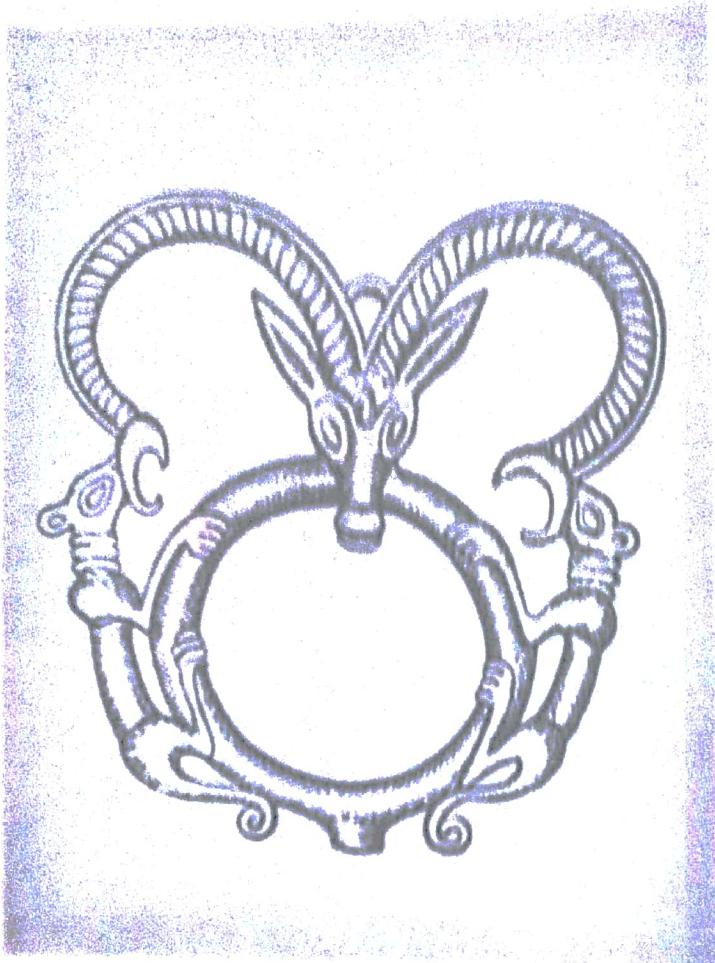
1 - A: Mir Mélas du sud Peintures sur les parois sud de la vallée de Mir Mélas.
سایت کافه کتاب | www.KETAB.cafe

« نقاشیهای پیش از تاریخ در غارهای لرستان »

نوشته حمید ایزدیناه

باستانشناسی و هنر ایران

۳ - مقایسه نقش‌های میرملاس با اشیا کهن برزی
3 - Comparaison des peintures de Mir Mélas avec les objets antiques en bronze.

۲ - الف : میرملاس جنوبی
2 - A: Mir Mélas du sud

تا شهر گوهدشت نزدیک به ۳۰ کیلومتر است که قسمتی از راه آن جیسرو وبقیصرا باید پیاده پیمود .
غار میرملاس که بهرور زمان درهم ریخته اینک سایبان پیش از آن باقی نمانده است و نقاشیها نیز بر روی دیوارهای جنوبی و شمالی ساین گشیده شده که اینک در معرض نابودی عوامل طبیعی «خورشید و باران» قرار گرفته ، و بدتر از همه این توجهی چو پانهائی است که به این محل میروند و موجب فناى این آثار میشوند.

- ۱ - Barsorsen
- ۲ - Mirmelas

نیستند ، قسمتی در کوه «سرسرخن» و بقیه در کوه «همیان» قرار دارند .
این نقاشیها پیرترین و کهنترین آثار هنری اقوام ایرانی هستند که هنوز هم جوان مانده و پس از گذشت قرن‌ها هزاره‌ها رنگ و حالت آنها که نمودی از کیفیت زندگی و نشانه‌ای از اندیشه و بالاخره هنر ذاتی آنهاست همچون کتابی که با خط تصویری نوشته باشد مبین و روشنگر گوشدای از تمدن زمانهای دوری است که باقی مانده است .

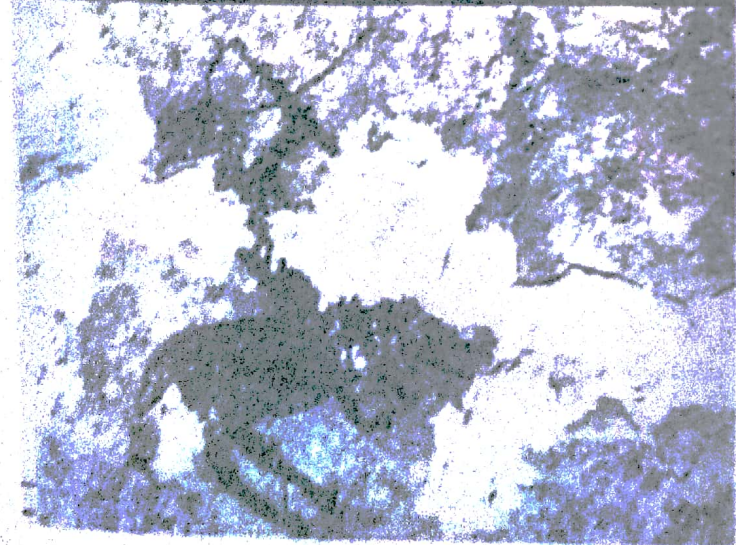
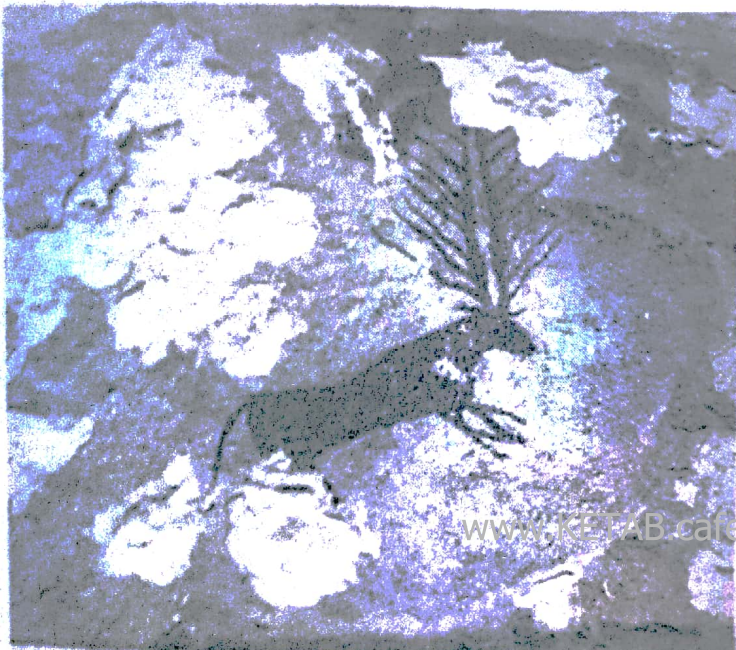
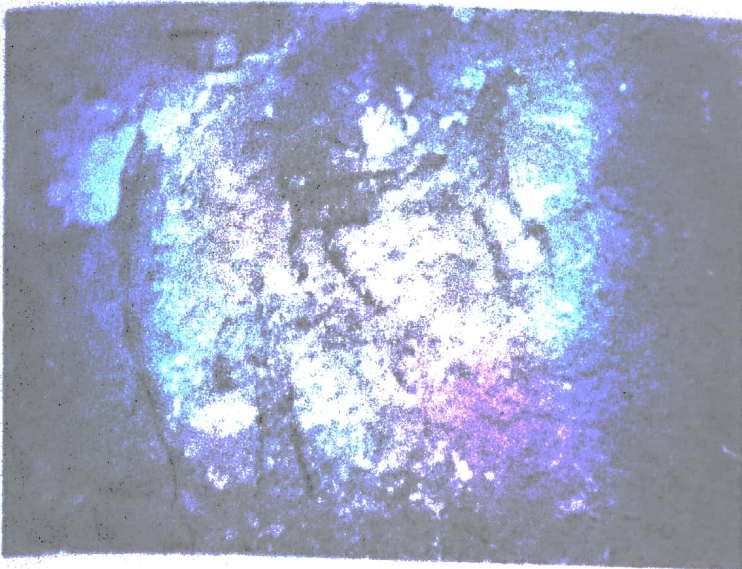
اولین غار دربره «میرملاس»^۱ و در کوه «سرسرخن» واقع شده فاصله این دره

بدنبال همکاری با انجمن آثار ملی جهت تهیه کتابی در مورد آثار باستانی و تاریخی لرستان و تحقیق در این باره در بخش طرهان و در گوهدشت مرکز بخش اطلاع یافتیم که نقش‌هایی در کوه «سرسرخن»^۱ واقع در شمال گوهدشت بر دیوار کوه برنگهای قرمز و سیاه موجود است .

از لحاظ اهمیت موضوع به اتفاق یک نفر راهنما برای مشاهده این آثار بمحل نقاشیها عزیمت نمودیم . برای رسیدن به این غارها راهی سخت و دشوار را باید طی کرد ، زیرا همه نقش‌ها در یک محل

باستانشناسی و هنر ایران

طول سایبان یا غار جنوبی میرملاس سی و پنج متر است و نقاشیها از جنوب شروع شده و بجانب شمال ادامه مییابد . و بیشتر آنها صحنههایی از شکارگاه و یا رزمگاه را مجسم میسازد و برخی نیز نقش حیواناتی است که نمیتوان برای آنها نامی گذاشت که اینک هر يك از این نقوش معرفی میشوند .

الف : غار جنوبی دره میرملاس

۱ - اولین نقشی (از راست بچپ)

تقریباً بشکل لنگر کشتی است که انتهای آن حلقه‌ای است و بدنبال حلقه ، خطی به پهنای خط حلقه بطرف بالا کشیده شد و منتهی به دویال میشود که بطرفین و تقریباً قرینه هم کج شده ، اندازه آن ۱۶x۱۳ سانتیمتر و رنگ آن قرمز است .

این نقش الهامبخش سازندگان بسیاری از ابزارهای برتری بوده و در صنعت مفرغ سازی اثر گذارده است . به این کیفیت که بین دویال گله گوزن و دویال تبدیل به شاخهای آن میشود و به بدنه متصل میگردد و برمیانه آن اشکال دیگر نقش بسته و دور حلقه نیز شکل ۱ دوشیر در حال حمله است که انتهای دوشاخ گوزن را بدعان گرفته اند .

۲ - يك سوار در حال حرکت بجانب شمال اندازه ۱۵x۱۵ رنگ قرمز

۳ - نقش از يك گاو است اندازه آن ۲۸x۱۵ سانتیمتر رنگ سیاه

۴ - يك نفر سوار بر اسب و در حال تاخت ، گمان خود را کشیده و آماده تیراندازی است اندازه ۱۴x۱۴ سانتیمتر ، رنگ سیاه .

۵ - نقش چند نفر پیاده که بشکار

۴ - الف : همیان شمالی - نقش اسب بدون زین و برگ و نقش يك نفر ایستاده .

4 - A: Hamyan du nord. Un cheval en liberté à côté d'un homme debout.

۵ - الف : همیان شمالی - نقش گوزن و شکارچی .

5 - A: Hamyan du nord. Le cerf et le chasseur.

مشغولند اندازه ۲۵×۲۰ سانتیمتر رنگ قرمز.

۶ - نقش يك سوار كه در حال تاختن اسب بدنبال گوزنی است و كمان خودرا كشيده و گوزن از جلو در حال فرار است و يك سگ شكارى نیز در حال دویدن بدنبال گوزن است اندازه ۳۰×۵ سانتیمتر و رنگ قرمز.

۷ - يك شكارچی پیاده با موهای ژولیده كه كمان خودرا بزه کرده بطرف شكارى اندازه ۱۵×۱۰ سانتیمتر رنگ قرمز.

۸ - نقش دو نفر سوار در حال تاختن بدنبال سه گوزن، اندازه هريك از شكارها به ترتیب ۱۰×۸ و ۲۰×۱۳ و ۲۸×۲۶ سانتیمتر اندازه دو سوار ۱۴×۱۲ سانتیمتر رنگ قرمز.

۹ - صحنه شكار گاهی است باندازه ۵۰×۶۰ سانتیمتر كه هشت نفر پیاده با تیر و كمان بشكار مشغولند. در این صحنه نقش پنج شكار دیده میشود.

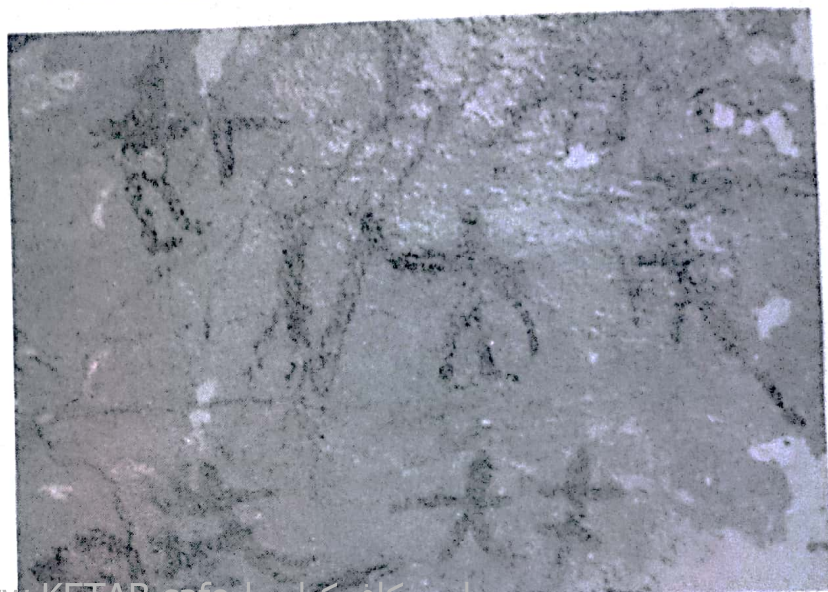
۱۰ - نقش حیوانی با گردن دراز شبیه زرافه و يك گوزن و نیز نقش انسانی كه دستهای خودرا بطرفین باز کرده، هريك بترتیب ۲۲×۱۵ و ۸×۴ و ۷×۴ سانتیمتر رنگ قرمز.

۱۱ - رزمگاهی است به اندازه ۴۰×۴۰ سانتیمتر كه عدهای سوار و پیاده با تیر و كمان و نیزه با هم بجنگ مشغولند و جمعاً ۳۷ نقش در این صحنه دیده میشود. رنگ آن قرمز است.

۱۲ - نقش دو درخت بشکل درخت كاج كه قسمتی زیاد از آنها ریخته شده. درخت اول ده شاخه و دومی پنج شاخه دارد اندازه هريك بترتیب ۲۲×۱۲ و ۱۴×۱۲ سانتیمتر است و رنگ آنها قرمز میباشد. غیر از اینها چند نقش شكار دیگر برنگ سیاه هست كه چون بیش از حد محو شده اند عكس گرفتن از آنها دشوار بود.

۶ - الف : میرملاس جنوبی - چند نفر پیاده در حال شكار .
6 - A: Mir Mélas du zud: archers en chasse.

۷ - الف : میرملاس جنوبی - نقش يك سوار كه در حال تاختن بدنبال گوزنی است .
7 - A: Mir Mélas du sud. Cavalier poursuivant un cerf

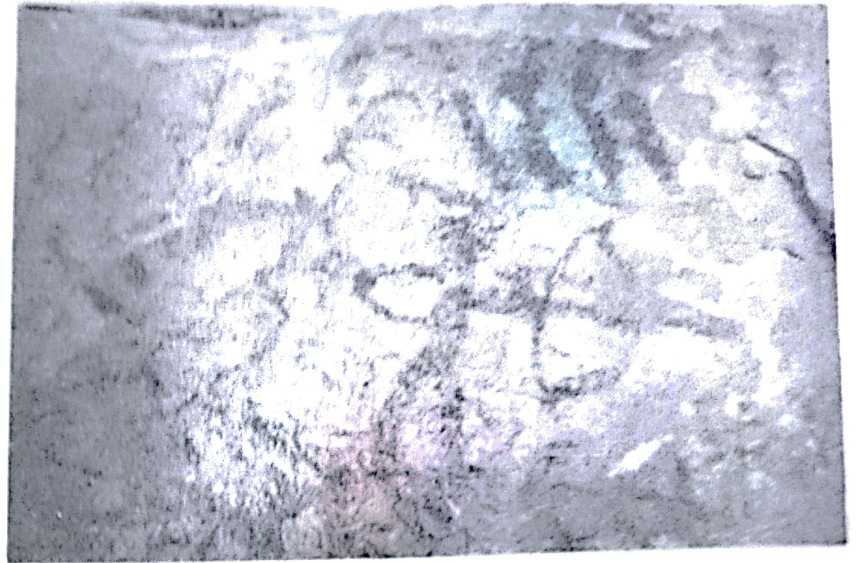

سایت کافه کتاب | www.KETAB.cafe

A

۸- الف : میرملاس جنوبی - يك شكارچی پیاده با پوهای ژولیده و کمان کشیده
8 - A: Mir Mélas du sud. Chasseur à pied aux cheveux ébouriffés et tenant un arc à la main

۹- الف : میرملاس جنوبی - نقش حیوانی شبیه به زرافه و يك گوزن .
9 - A: Mir Mélas du sud: une girafe, un cerf

۹

ب : نقاشیهای قسمت شمالی تنگه «میرملاس» قبلی است . چون سقف غار ریخته شده این نقوش بیشتر در معرض نیستی قرار دارند . از تمام آنها هفت نقش روشتر و بیشتر نمایانند که عبارتند از :

۱۳- نقشی از انسانی که بر پشت خود دو بال دارد ، با اندامی درشت که کمرش باشی شبیه کمر بند بسته شده است ، با دو دست خود دو شکار در حال فرار را گرفته و چند شکار نیز دورتر در حال فرار هستند ، اندازه این نقش ۴۰×۵۰ سانتیمتر بوده و برنگ سیاه نقاشی شده . نقاشی در مقطعی از يك قسمت کوه وزیر سایبانی از دیواره جلو آمده آن قرار دارد و یکی از نقوش بسیار روشن و جالب بوجه است .

۱۴- در سمت غربی نقش (I)

و بر سطحی بالاتر از آن چند نقاشی دیگر هست که از آن جمله سواری که بدن بال سه گوزن در حال تاختن اسب است . اندازه آن ۳۰×۵۰ سانتیمتر و رنگ قرمز است . نقش دو نفر پیاده که بین آنها نقش يك زن دیده میشود و هر دو نفر کمان بدست دارند . اندازه هر يك ۶۲×۶۲ سانتیمتر و رنگ آنها قرمز است .

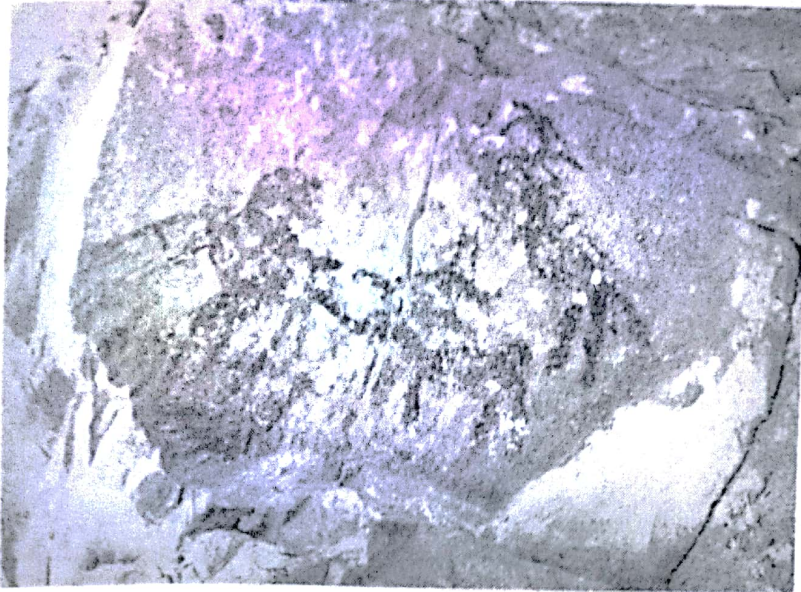
۱۰

۱۵- نقش حیوانی قوی جثه بشکل اشتر با پاهای بلند و گردن دراز که يك نفر بر آن سوار است و کمانی در دست دارد اندازه آن ۲۳×۲۲ سانتیمتر و رنگ آن قرمز است .

۱۶- نقش دو نفر با لباس بلند و کمر بسته و کلاه با هیئتی شبیه به پادشاهان که در برابر آنها چند نقش انسان که خم شده اند و بر بالای آن سایبانی شبیه به چتری که از پر درست شده باشد دیده میشود . اندازه این نقش ۸×۲۰ سانتیمتر و رنگ آن قرمز است .

باستانشناسی و هنر ایران

۱۰ - ب : میرملاس شمالی - نقش انسان بالدار که دو شکار را با دو دست گرفته و دو شکار دیگر در حال فرار است .

10 - B: Mir Mélas du nord.

Un homme ailé tenant avec ses mains deux cervidés, alors d'autres bêtes s'enfuient.

۱۱ - ب : همیان جنوبی - نقش سوار پرنده، انسان، دو روباه. از این نقوش فقط آنکه با علامت (x) مشخص شده برنگ زرد و بقیه برنگ قرمزند.

11 - B: Hamyan du sud. Un homme, un oiseau, un cavalier deux renards. Le sujet portant la croix (+) est de couleur jaune et les autres sujets sont de couleur rouge.

۱۰

۱۱

خرداد چند طایفه برای گله‌چرانی به این محل می‌آیند و تابستان مجدداً بدشت کوه‌دشت مراجعت میکنند، «سرسرخن» یک محل بیلاقی است و ساکنین آن آب مسورد نیاز خود را از چاههاییکه حفر نموده‌اند تأمین میکنند - از تنها دهکده «سرسرخن» راهی باریک بجانب خاور کشیده شده که این راه منتهی به دره‌ای وسیع و طولانی بین کوه «سرسرخن» و کوه همیان میگردد، راه از تنگه پر صخره و پیچ‌وخم میگذرد که در حقیقت قسمت شرقی کوه «سرسرخن» محسوب میشود و سی بنام (تنگه دیارگاه همیان) است این تنگه چون مقابل کوه مرتفع «همیان» قرار دارد بنام تنگه «دیارگاه همیان» یا «چالگه شله» نیز نامیده میشود در کمرکش این تنگه راه باریکی بسمت شمال و بجانب دامنه کوه و محل نقاشیهای این محل و نیز راه باریکی بسمت شمال و بجانب دامنه کوه و محل نقاشیهای این محل و نیز راه باریک دیگری در جهت جنوبی تنگه بطرف قسمت دیگر نقاشیها از تنگه جدا میشود. فاصله تنگه تا محل نقاشیها که درست شمال قرار دارند نزدیک به ۵۰۰ متر

Homyo - ۳

Kiza - ۴

نقش در این تنگه نقوش دیگری وجود دارد که برور زمان قشری از گل و لا روی آنها گرفته و آنها را محو نموده که تشخیص و عکاسی از آنها مقدور نبود. نقاشیهای کوه همیان^۱ یا کوه «کیزه»^۲ بالای کوه «سرسرخن» دشتی نسبتاً هموار و پوشیده از جنگل است و تنها چند خانه روستائی و یک پاسگاه جنگلبانی در آنجا هست. در دوماه اردیبهشت و

شده است .

۱۸ - نقش حیوانی عظیم‌الجثه با گردن دراز و پاهای بلند و سم پهن که یک نفر بر آن سوار است و کمان خود را بجانب شکاری بزه کرده، اندازه حیوان ۱۷×۱۷ و اندازه سوار ۱۴×۲۰ و فاصله آنها تا شکار ۷ سانتیمتر است و رنگ آن قرمز است .

چنانکه قبلاً اشاره شده غیر از این هفده

باستانشناسی و هنر ایران

است ولی فاصله نقاشیها غارهای جنوبی دره نزدیک به چهل و پنج دقیقه راه بیمانی است تعداد نقاشیهای شمال تنگه بیشتر از قسمت جنوبی است که اینک شرح هر یک جداگانه میآید.

الف: نقاشیهای شمال تنگه همیان

۱- نقش اسب بدون زین و برگ در حال تاختن و نقش انسانی که ایستاده و بجانب اسب دست دراز کرده است. اندازه آنها ۲۰×۲۵ سانتیمتر و برنگ قرمزند.
۲- نقش يك نفر شکارچی که بسوی گوزنی با تیر کمان هدف گیری کرده و نقش اسبی در حال فرار دیده میشود اندازه این صحنه ۴۰×۳۰ سانتیمتر و رنگ آن قرمز است.

۳- بقاصه دویست متر در شمال این قسمت بر سینه کوه که قبلا غاری بوده و بعرو زمان اطراف آن فرو ریخته است و راه رسیدن به این محل از کوره راهی بسیار سخت است که بمدخل غار منتهی میشود که آن را بوسیله دیواری از سنگ و گل مسدود کردهاند و هنوز قسمتی از این دیوار گلی باقی است، صحنه يك شکارگاه نقاشی شده که بسیار روشن و جالب توجه است. در این صحنه دو گوزن قوی هیکل در حال فرارند و يك نفر شکارچی که اسب او در حال تاختن است کمان کشیده آماده تیراندازی بسوی آنهاست. گذشت زمان موجب ریخته شدن قسمتی از نقش شکارچی و بدن یکی از گوزن ها گردید ولی نقش گوزن دیگر باقیمانده و یکی از بهترین آثار نقاشی است که از لحاظ تجسم حالت و کیفیت نقش هیچ يك از دیگر نقوش پیاپی آن نمیرسند و گذشت قرن ها نتوانسته است ویژگی و زیبایی این نقش را از آن بگیرد و با بهترین آثار هنری امروز در نوع خود نیز رقابت میکند. اندازه نقش گوزن که سالم مانده ۱۵×۱۴ سانتیمتر اندازه نقش شکارچی ۲۰×۱۴ سانتیمتر و فاصله بین شکارچی تا

Calga Salla - ۵

درختی و يك نفر پیاده که یکدست خود را بر کمر نهاده و در دست دیگرش شیئی آویزان است. رنگ قرمز، اندازه ۲۰×۱۶ سانتیمتر.

۶- نقش يك روباہ که پشت سربك نفر پیاده ایستاده اندازه ۸×۴ رنگ آن زرد است در میان تمام نقوشی که دیده شد این نقش تنها برنگ زرد میباشد در صورتیکه نقوش دیگر این صحنه همه قرمزند.

۷- نقش يك نفر پیاده قوی هیکل و لباس کوتاه در بردارد و با موهای ژولیده کمان خود را برای تیراندازی بسوی روباہی آماده کرده است در این قسمت غارهای بسیار عجیب و دیدنی باستانی وجود دارند که هنوز سالم ماندهاند و در یکی از آنها نقوشی دیده شده که عکاسی از آنها میسر نشده پس از کشف نقاشیهای «میرمیلاس» و «همیان» موضوع به اطلاع هیئت مدیره انجمن آثار ملی رسید، و انجمن مساعدتهای بیدریغی نمود و مجدداً از تمام نقاشیها عکسهای سیاه و سفید، رنگی و اسلاید تهیه شده از نظر اهمیت موضوع کوشش شد که برای اطلاع از تاریخ نقش آنها از صاحب نظران خارجی

نقش گوزن ۱۵ سانتیمتر بوده و برنگ قرمز نقاشی شده اند.
ب: نقاشیهای جنوب تنگه «چالگه شله»

در سمت راست تنگه «چالگه» نیز بقاصه ای نزدیک به سه کیلومتر که راهی بسیار سخت و ناهموار دارد. در چند محل برسینه کوه نقوشی دیده میشود که سالم مانده و هنوز طراوت و تازگی ویژه ای دارند که عبارتند از:

۱- نقش يك نفر پیاده که مشغول انداختن نیزه است، اندازه ۱۰×۷ سانتیمتر و رنگ آن قرمز است.

۲- نقش يك نفر که با نیزه بسوی دو حیوان شبیه روباہ حمله کرده است - اندازه آن ۱۲×۱۴ سانتیمتر و رنگ آن نیز قرمز میباشد.

۳- نقش يك نفر که بر سنگی نشسته و زودست خود را ستون کرده است. رنگ قرمز و اندازه آن ۸×۶ سانتیمتر است.

۴- نقش يك سوار در حال تاختن که کمان خود را بزه کرده برای تیراندازی.

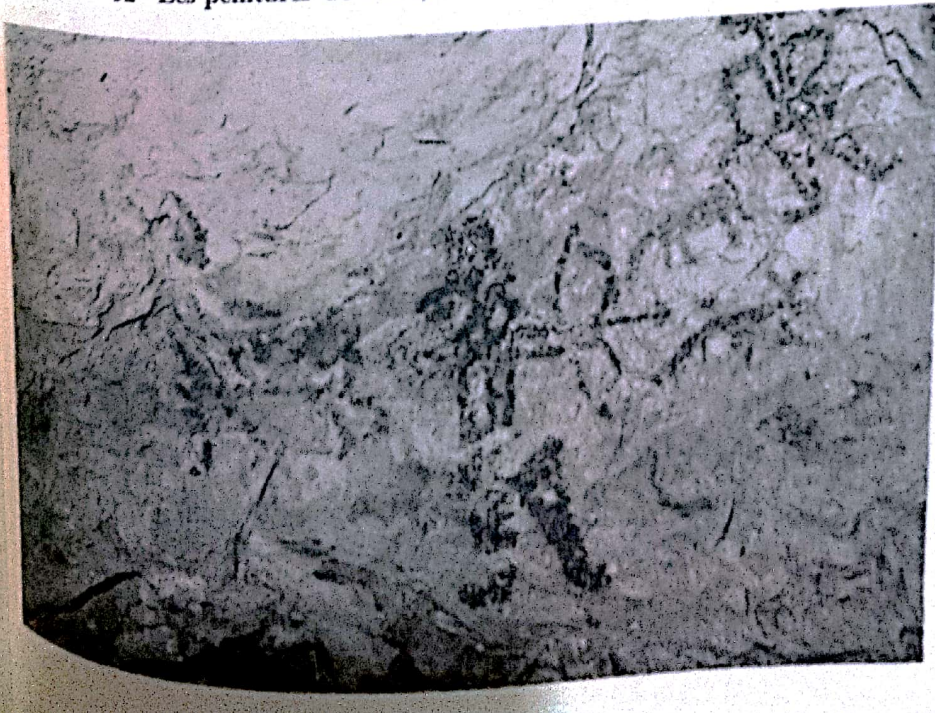
رنگ قرمز و اندازه آن ۱۲×۱۰ سانتیمتر

۵- نقش يك پرنده شبیه کلاغ در کنار

کافه کتاب | www.KETAB.cafe

۱۲- نقوش همیان در جنوب و شمال تنگه همیان

12 - Les peintures de Hamyan Peintures au sud et au nord de Hamyan

اظهار نظر هائی خواسته شود و از آنجمله با ارسال موضوع و تعدادی اسلاید به فرانسه برای آقای پروفیسور گیرشمن ، ایشان پس از مشاهده اسلایدها نظر خود را خطاب به انجمن چنین نوشتند .
 « کشف نقاشیها در يك غار لرستان مطلبی حائز درجه اول اهمیت است در طول تمام تجسس هائی که درباره کاوشهای مربوط بغارهای میهن شما انجام یافته اعم از آنچه اینجانب در کوههای بختیاری بعمل آورده ام و یا آنچه پروفیسور « کون Coon » در بیستون و البرز و کوههای خراسان معمول داشته است و همچنین آنچه بوسیله دانشمندان امریکائی در افغانستان صورت پذیرفته در هیچ جا نقاشیهای بر روی بدنه سنگ کوهستان مشهود نیفتاده است از اینجا اهمیت موضوع بخوبی روشن میگردد . . . .

من تصور میکنم که نقاشیهای مزبور بوسیله ساکنین لرستان در دوران جمع آوری غذا ترسیم شده باشد یعنی چندین هزار سال پیش از آنکه درها خشک شود و انسان بتواند از کوهسار پائین آمده و در دشت زندگی نماید.»

وزارت فرهنگ و هنر و اداره کل باستان شناسی از آقای « مک بورنی » استاد دانشگاه کمبریج و متخصص عصر حجر ، دعوت نمود که این نقوش را از نزدیک مشاهده نموده و درباره آنها بررسی و تحقیق نماید ایشان بهمراه هیئتی که اینجانب نیز همراهشان بودم در محل گمانه زنی نموده و نتیجه کار را در گزارش مقدماتی چنین بیان کرده است :

« نقوش دوره تاریخی که شامل گروههای اسب سوار و مناظر جنگ و جدال و شکار حیوانات با تیر و کمان میباشد و قدمت آنها بین دوهزار و هزار و پانصد سال قبل از میلاد میرسد و بمناسبت اینکه هنر اسب سواری اولین بار بوسیله ایرانیان و مقارن با تاریخ مذکور در فوق در این منطقه معرفی شده است نمیتوان تاریخ نقوش مزبور را مربوط بدوره قدیمتری دانست.
 ۲ - نقوش دوره پیش از تاریخ که شامل انسان و حیوانات استلیزه شده حیواناتی که جنبه تخیلی شکل آنها بیش از الهام از طبیعت است ، نظیر گوزن ، سگ و روباه میباشد و با رنگهای قهوه ای زرد و سیاه بر روی صخره منقوش گردیده

که با مطالعه سنگهای چخماق و چند قطعه سفال مکشوفه از کاوشهای داخل غار و همچنین شکل و رنگ نقوش تاریخ آنها به دوره « نئولیتیک » حجر جدید یعنی در حدود ۴۵۰۰ سال قبل از میلاد تخمین زده شده است ، برای تعیین تاریخ قطعی این نقوش از طریق علمی « کربن ۱۴ » مقداری کربن در لایه های باستانی غار مذکور جمع آوری شده است که بزودی برای آزمایش به امریکا فرستاده میشود و انجام این آزمایش تاریخ دقیق نقوش را معلوم خواهد داشت .

اهمیت نقوش مذکور از این جهت است که نقوش مزبور اولین تجلیات ذوق هنری مردمان غار نشین منطقه کوه دشت لرستان بوده که بعدها هنر ، همین مردم بتدریج تکامل یافته به نسلهای بعد منتقل گردیده تا اینکه در هزاره اول قبل از میلاد تجلی این هنر قدیمی با چنان مهارت و تکامل خاصی بر روی اشیاء برنزی لرستان ظاهر گردیده است که اشیاء مزبور از لحاظ تکنیک و صنعت بعنوان سمبل هنر فلز کاری و بنام برنز لرستان معروفیت جهانی پیدا نموده است .

بر اساس مطالعاتی که بعمل آمده در غارهای این منطقه آثاری از سنگ چخماق پیدا شده که قدرت آن به دوران حجر قدیم یعنی بین سی تا چهل هزار سال قبل میرسد و احتمالاً نقوش مربوط به این دوران نیز در منطقه مورد بحث بدست خواهد آمد . . . .

با توضیح آقای پروفیسور مک بورنی اهمیت این نقوش روشن میگردد و شاید کاوشهای بعدی حقایق و نکته های تازه تری را در برداشته باشد .

غیر از این نقوش نگارنده غار دیگری را کشف نموده ام که در آن بیش از یکصد و بیست نقش دیده میشود که در گوشه ای از آن کتیبه ای نیز هست که در شماره آینده این مجله نقوش آن معرفی خواهد شد.

۱۳- ب : همیان جنوبی . ۱ - يك نفر پیاده در حال تیر اندازی . ۲ - نقش حمله يك نفر بانیزه بدو روباه . ۳ - نقش يك نفر نشسته .
 1 - Un archer en chasse tirant à l'arc. 2 - Un homme attaquant à la lance deux renards. 3 - Un homme assis.

